

Milli Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 5 - Sayı 2

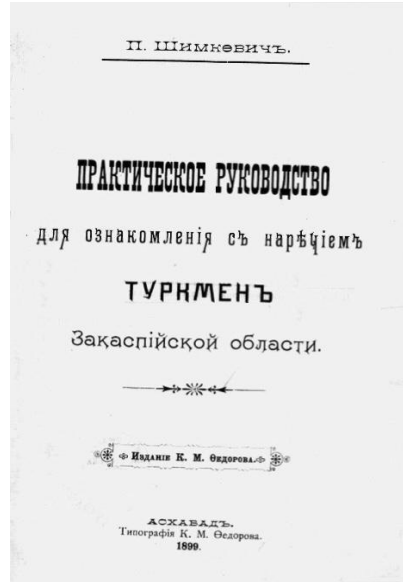
Sorumlu Yazarlar: Tahir AŞİROV, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Doç. Dr.

tahirashirov@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-9684-0834

Atıf: AŞİROV, T. (2021). Şimkeviç, P. (1899). Praktičeskoye Rukovodstvo Dlya Oznakomleniya S Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti. Aşhabat: Tipografiya K. M. Fedorova. 168 S., Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt5, Sayı2, s. 133-139.

Makale Gönderim Tarihi: 6 Eylül 2021/ Kabul Tarihi: 5 Aralık 2021

**ŞİMKEVİÇ, P. (1899). PRAKTİÇESKOYE RUKOVODSTVO
DLYA OZNAKOMLENİYA S NAREÇİYEM TURKMEN
ZAKASPIYSKOY OBLASTİ. AŞHABAT: TİPOGRAFIYA K. M.
FEDOROVA. 168 S.**

XIX. yüzyıl Türkmen dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü üzerine ilmi çalışmaların başladığını görmek mümkündür. Özellikle bu dönemden itibaren Türkmen dilbilgisi ve sözlükçülüğü üzerine değerli bilimsel çalışmalar ve yayınlar yapılmıştır. Rusya İmparatorluğu tarafından erken bir zamanda ona tabi olan halkların dilini öğrenme ve

karşılaştırmalı sözlük hazırlama politikası yürütülmüştür. Bu bağlamda Rusya İmparatorluğunun Türkistan'daki askeri birliklerde görevli insanlar tarafından Ruslara Türkmence öğretmek üzere eğitimsel çalışmalar da yayımlanmıştır. Bunlardan biri de 1856-1900 yılları arasında yaşamış olan Rus Ordusu Subayı Yarbay Pavel Polikarpoviç Şimkeviç'tir. 1886 yılından itibaren ayrıntılı bir biçimde Türkmen dilini öğrenme ve öğretme gayesiyle ilmi çalışmaya başlayan Şimkeviç, ilk olarak 1892 yılında "Kratkoye Praktičeskoye Rukovodstvo Dlya Oznakomleniya s Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti" (Trans-Hazar Bölgesi Türkmenlerinin Konuşmasını/Lehçesini Tanımak İçin Kısaca Pratik Kılavuz) adıyla Türkmen dil bilgisi üzerine bir eser hazırlamıştır (Şimkeviç 1892). Şimkeviç, Ruslara Türkmence öğretmek gayesiyle ele aldığı bu eserin bazı eksiklerini tamamlayarak 1899 yılında Aşkabat'ta "Praktičeskoye Rukovodstvo Dlya Oznakomleniya s Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti" (Trans-Hazar Bölgesi Türkmenlerinin Konuşmasını/Lehçesini Tanımak İçin Pratik Kılavuz) adıyla genişletilmiş bir şekilde yayımlamıştır (Şimkeviç 1899). Ruslar için Türkmence öğretim el kitabının temel amacı Türkmen topraklarında dil sıkıntısı çeken Rusya İmparatorluğunun askeri memurları ve diğerlerine Türkmence öğretiminde kaynak sağlamaktır.

Zakaspi Oblasti'nde görev yapan Şimkeviç "Praktičeskoye Rukovodstvo Dlya Oznakomleniya s Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti" adlı eserin yazılması ve yayımlanması ile ilgili 3 Nisan 1899 tarihinde Krasnovodskiy (şimdiki Türkmenbaşı) şehrinde "predisloviye" (önsöz) başlığıyla esere yazdığı iki sayfalık önsözünde önemli bilgiler vermektedir. Şimkeviç Doğu dilleri ile ilgili 1884-1886 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı Asya Bölümünün Doğu Dilleri Bölümünde eğitim görmüştür. Bu konuyu eserinin önsözünde şöyle dile getirmektedir: "1886 yılında Dışişleri Bakanlığının Asya Bölümünün Doğu Dilleri Eğitim Bölümündeki subay kursunu bitirdikten sonra, şu anda bulunduğum Zakaspiy (Hazar Ötesi) Oblastinin askeri idaresinde hizmet etmek üzere görevlendirildim" (Şimkeviç, 1899, I). Şimkeviç'in 1886 tarihinde Zakaspiy Oblasti asker komutanının emrinde askeri halk yönetimi hattına hizmet etmek üzere görevlendirilmesi ve 1887 yılında Zakaspi Oblasti'nin Atek polis karakolunun icra memuru görevine atanması, onun Türkmen dili ile ilgilenmesinin önemli nedenlerinden olduğu söylenebilir. Nitekim Şimkeviç'in Zakaspi Oblasti'nde görevlendirilmesiyle birlikte Türkmen dili ile bilinmesinin gerekli olduğunu şöyle açıklamaktadır: "Yerel

lehçenin bilgisine tam ve koşulsuz ihtiyaç duyulduğuna ikna oldum, bu olmadan, ne ülkeyi tanımak ne de insanlarla doğrudan iletişim kurmak, son olarak bu yönteminde de gerekli ki onsuz imkânsız” (Şimkeviç, 1899, I). Ayrıca Şimkeviç, aynı düşüncenin Zakaspi Oblastı'nın eski başkanı General Aleksey Nikolayeviç Kuropatkin (1848-1925) tarafından paylaşıldığını ve onun desteğiyle eserinin yayımlandığını belirtmektedir (Şimkeviç, 1899, I).

1886 yılından itibaren Tecen, Aşkabat ve Krasnovodskiy bölgelerinde görev yaptığı dönemde, eserini kaleme alan Şimkeviç, 1899 yılında eserinin eksiklerini önemli ölçüde tamamladığını ve genişlettiğini bu şekilde yeniden yayınlanması için Fedorov yayınevine verdiğini belirtmektedir (Şimkeviç, 1899, I-II).

Eserde ilk olarak “Predisloviye” (Önsöz) sonra “Vvedeniye” (Giriş) başlığıyla iki sayfalık bir yazı yer almaktadır (Şimkeviç, 1899, III-IV). Şimkeviç girişte Türkmen dili hakkında genel bir bilgi vermektedir. Bu konuda Türkmen dilinin Türk dili grubuna ait olduğunu ifade etmekle birlikte kendine ait özelliklerinin de olduğunu belirtmektedir: “Türkmen lehçesi, kelimelerin çoğunu ve köklerini aldığı Türk diline aittir, ancak saf Türk lehçesi olarak adlandırılmaz” (Şimkeviç, 1899, III). Türkmen dilinin yüzyıllar boyunca etkileşim içinde olduğundan Türkmen lehçesinin özgün bir biçimde oluştuğunu ifade etmektedir.

Şimkeviç girişte, Türkmen lehçesinin diğer Türk lehçeleri olan Türkiye Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinden farklı olduğunu belirtmektedir. Bunu da Türkmen dilinin “kelimelerin ve tek tek seslerin son derece yumuşak telaffuzunu koruduğu” ifadesiyle göstermeye çalışmaktadır. Türkmen dilini Fransızcaya benzetmekte ve Fars dilinin etkisini yansıttığı görüşünün ihmal edilmemesi gerektiğini ayrıca ifade etmektedir (Şimkeviç, 1899, III). Bu bağlamda Şimkeviç, Türkmen dilinin dilbilgisi özelliklerinden de bahsetmektedir (Şimkeviç, 1899, III). Bununla ilgili Türkmenler genellikle “v” sesini “b” sesi ile değiştirdiğini belirtmekte ve Türkçedeki “var” (yest) yerine “bar” şeklinde telaffuz edildiğini de örneklerle kaydetmektedir (Şimkeviç, 1899, III).

Aynı şekilde “vurgu, her zaman son heceye atfedilebilir olmalıdır” diye Türkmen dilindeki vurgulara dikkat edilmesinin önemini dile getirmekte ve tavsiye etmektedir (Şimkeviç, 1899, IV). Bununla birlikte Rus alfabesinde olmayan “x” harfinin yerine Fransızcadaki “h” harfini kullandığını belirtmektedir (Şimkeviç, 1899, IV).

Ayrıca “â [ä]” ve “ô [ö]” seslerinin telaffuzunda, Fransızca “ô” ve “au” sesine yaklaştığını söyleyerek konuyu mukayeseli bir şekilde açıklamaya çalışmaktadır (Şimkeviç, 1899, IV).

Şimkeviç’in “Praktičeskoye Rukovodstvo Dlya Oznakomleniya s Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti” adlı eserinin içeriği, Türkmen dili tarihi açısından çok değerli bilgiler ihtiva etmektedir. Şimkeviç’in eserinde, ilk olarak “Oglavljeniye” (İçindekiler) başlığı bulunmaktadır. Önsöz ve girişten sonra “Grammatičeskiya uprajneniya” (Dilbilgisi alıştırmaları) adı altında, Türkmen dilinin dilbilgisine yer vermektedir. Türkmen dilinin dilbilgisini 26 alıştırmada anlatmaktadır (1-52). Eserde alıştırmaların geçtiği sayfalar şu şekildedir: 1. Alıştırma (1-2). 2. Alıştırma (2-5). 3. Alıştırma (5-6). 4. Alıştırma (7-8). 5. Alıştırma (8-10). 6. Alıştırma (10-12). 7. Alıştırma (12-17). 8. Alıştırma (17-19). 9. Alıştırma (19-22). 10. Alıştırma (22-23). 11. Alıştırma (24-25). 12. Alıştırma (25-27). 13. Alıştırma (28-30). 14. Alıştırma (30-31). 15. Alıştırma (31-33). 16. Alıştırma (33-35). 17. Alıştırma (35-37). 18. Alıştırma (37-39). 19. Alıştırma (39-40). 20. Alıştırma (40-42). 21. Alıştırma (42-44). 22. Alıştırma (45). 23. Alıştırma (46-47). 24. Alıştırma (47-49). 25. Alıştırma (49-50). 26. Alıştırma (51-52).

XIX. yüzyıla kadar tüm Türk/men/ dilbilgisi kitaplarında Arap dilbilgisi yöntemi izlenmiştir. Ancak Rusya İmparatorluğu tarafından Türkistan’ın işgal edilmesiyle Türkmen dilinin yapısı, Rus dilbilgisi kuralları ile öğrenilmeye ve uyarlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda 26 alıştırmada anlatmaya çalışılan Türkmen dilbilgisinin 1. Araştırmasında Türkmençe sözcükleri, Rusça bağlamında sonu ünlü ve ünsüz biten kelimeler diye ikiye ayırarak konuyu anlatmaya başlamaktadır. Bununla birlikte dönemin Rusça İsmi Halleri (Padeji) esasında ele almaktadır. İlk önce Rusça dilbilgisinin karşılığında Türkmençe dilbilgisi kurallarını uygulamalı bir biçimde açıklamaya çalışmaktadır. Aynı şekilde fiil çekimlerini de izah etmektedir.

“я писалъ яз-дым” (ya pisał / yaz-dım)

“ты писалъ яз-дын” (tı pisał / yaz- dın)

“онъ писалъ яз-ды” (on pisał / yaz-dı)

“мы писали яз-дык” (mı pisali / yaz-dık)

“вы писали яз-дыныз” (vı pisali / yaz-dınız)

“они писали яз-дылар” (oni pisali / yaz-dılar)

Her bir zamana ait fiil çekimlerini, detaylı bir şekilde anlatmaya çalışmaktadır. Özellikle fiil çekimleri farklı sonu ünlü – ünsüz, kalın -ince sesle biten fiillerin de çekimlerini yaparak göstermektedir. Ayrıca bu bölümde, isimlerin ve fiillerin kullanımını da alıştırmalar ile göstermektedir. Eserde yer alan konuşma bölümü, sentaks (cümle bilgisi) bakımından önemlidir. Dönemin cümle yapısını, daha doğrusu cümleyi oluşturan kelime türlerinin arasındaki ilişkileri inceleme açısından değerli bir metindir.

Rusların Türkmence öğrenme işlevini yerine getirmeye çalışılan bu kitapta sadece dilbilgileri değil günlük konuşma ile ilgili metinler de bulunmaktadır. Eserde, dilbilimsel alıştırmalar kısmından sonra “Razgovornıye frazi” (Konuşma cümleleri) başlığı atılmıştır. Bu bölüm, eserin ikinci bölümü olarak kabul edilebilir. Nitekim Türkmen dilinin dilbilgisi bölümünden sonra gelen “konuşma” bölümü olduğu anlaşılmaktadır. Bu ana başlığın altında 1. “Vstreça s znakomım (Tanıdıkla buluşma)” (53-55), 2. “O puteshestvii (Seyahat hakkında)” (55-56), 3. “Otyezd (Hareket)” (56-58), 4. “V doroge (Yolda)” (58-62), 5. “V aule (Aulda/Köyde)” (62-65), 6. “Na noçlege (Geceleyin)” (65-68), 7. “Na rekognostsirovke (Keşifte)” (68-72), 8. “Na bazare (Pazarda)” (72-75), 9. “O togovle (Ticaret hakkında)” (75-78), 10. “V bolnitse (Hastanede)” (78-80), 11. “Na ohote (Avda)” (80-82), 12. “Na more (Denizde)” (82-83) diye alt başlıklar atılmıştır. Eserin bu bölümünde Türkmen dilinin fonetik bakımdan ayrı bir değer olduğu görülmektedir. Ayrıca bu bölüm dönemin konuşma dilini gösteren önemli bir bölümdür. Bu eser, uygulamalı dilbilim alanında materyal oluşturmayla ilgili güncel konuşmaya odaklanan kitaptır.

Dönemin Türkmen dilini öğrenme ihtiyacını karşılayan eserin “Letosçisleniye, vremena goda, mesyatsy, dni, nedeli” (Kronoloji, mevsimler, aylar, günler, haftalar) başlığında, ilk olarak Müslüman takvimi hakkında bilgi verilmekte ve 26 Aralık 1878 tarihinde hicri 1296 yılının başladığını kaydetmektedir (84). “Nazvaniya mesyatsev sleduyushchaya” (Ay adları) alt başlığıyla Muharrem'den başlayan Müslüman ay isimlerine yer vermektedir (84-85). “Nazvaniya 12 znakov zodiaka sleduyushchaya” (12 burç simgelerinin isimleri) başlığıyla 12 hayvanlı takvime yer vermektedir (85). “Nazvaniye dneý nedeli” (Haftanın günlerinin adı) başlığında, haftanın günlerini ve ona ilave olarak bu kısımda “yıl, ay, hafta ve gün” sözcüklerinin Türkmence karşılığı verilmiştir. “Vremena goda” (Mevsimler) başlığında, dört mevsimin Türkmence karşılığını kaydetmektedir. (84-86). Bu mevsimler kısmında, ilkbahar karşılığında

“bahar” ve “yaz” kelimeleri, yaz karşılığında “tomus” ve “yaz” kavramları kaydedilmektedir. “Strany sveta, vetry, kompas” (Ana yönler, rüzgârlar, pusula) başlığıyla Rusça ana yönleri, rüzgârları ifade eden kelimelerin Türkmençe karşılığını vermekle birlikte “kompus” (pusula) kelimesinin Türkmençesini ise “kıble name” olarak kaydetmiştir (87). Eserde dikkat çeken alt başlıklardan biri de “Sravnitelnaya tablitsa musulmanskago i hristiánskago letošçisleniy” (Müslüman ve Hıristiyan kronolojisinin karşılaştırmalı tablosu) adıyla Müslüman (hicri) senesinin 1’ini, Hıristiyan (miladi) 15 Temmuz 622 tarihi ile başlatmakta ve 1340 hicriye kadar miladi (22 Ağustos 1921) şeklinde hesaplamaktadır (89-96).

Şimkeviç kitabında Türkmençe sözcük bilgisi öğretimine ayrı bir önem vermiştir. Bu nedenle Şimkeviç’in eserinin önemli kısımlarından biri de sözlük bölümüdür. Sözlük bölümü iki ayrı başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak “Slovar Russko - Turkmenskíy” (Rusça - Türkmençe Sözlük) başlığıyla Rusça kelimelerin Türkmençe karşılığı verilmektedir (97-134). İkinci kısımda ise “Slovar Turkmeno -Russkíy” (Türkmençe - Rusça Sözlük) başlığıyla Türkmençe sözlerin Rusça anlamları verilmektedir (135-168). Sözlüğün iki bölümü de Rus alfabe sırasına göre oluşturulmuştur. Şimkeviç’in eserinin “Slovar Russko - Turkmenskíy” ile “Slovar Turkmeno -Russkíy” başlıklarıyla “Rusça –Türkmençe” ve “Türkmençe – Rusça” sözlük denemesi, Rusya İmparatorluğu döneminde yapılan sözlük çalışmalarında Rusça –Türkmençe ve Türkmençe Rusça sözlük üzerine ilk çalışmalar olduğu söylenebilir. Sözlükte Türkmençe sözcüklerin Rusça, Rusça kelimelerin Türkmençe birebir karşılığı bulunmaya çalışılmıştır. Sözlük, Türkmen dili bakımından değerli olduğu kadar Türkmen düşünce tarihi açısından da önemlidir. Şimkeviç’in Türkmençe öğretmek gayesiyle yazdığı dilbilgisi kitabının, yıllarca okutulduğu anlaşılmaktadır.

Şimkeviç’in Ruslara Türkmençe öğretmek gayesiyle ele aldığı ve 1899 yılında Aşkabat’ta yayınladığı “Praktičeskoye Rukovodstvo Dlya Oznakomleniya s Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti” adlı eseri, Türkmen dilbilimi açısından tarihi bir çalışmadır. Çünkü bu eser, XIX. yüzyıl genel olarak Türkmen dilbilgisi ve karşılaştırmalı sözlüğünü içeren önemli bir kaynaktır. Aynı şekilde Türkmençe öğrenmek isteyenlere yararlı bir kitap olarak hizmet vermiştir. Eser, XIX. yüzyıl Türkmen dilbilgisinin ve karşılaştırmalı sözlüğün bir arada bulunduğu, fiil çekim örneklerinin yer aldığı derli toplu bir dilbilgisi kitabıdır. Bu yöntemi ile Türkmençe

öğrenmek isteyenlere öğrenim el kitabı olarak hizmet vermiş hem de Türkmen dilinin dilbilgisini hazırlayanlara temel kaynak ve örnek dilbilgisi kitabı olmuştur.

Kaynakça

ŞİMKEVİÇ, Pavel (1892). *Kratkoye Praktičeskoye Rukovodstvo Dlya Oznakomleniya s Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti*. St. Petersburg: Voen.uç.kom. Gl.ştaba.

ŞİMKEVİÇ, Pavel (1899). *Praktičeskoye Rukovodstvo Dlya Oznakomleniya s Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti*. Aşhabat: Tipografiya K. M. Fedorova.